

sol, creatura Dei, in universo mundo unus et idem est, sic et lumen prædicatio veritatis ubique luget, et illuminat omnes, qui volunt ad cognitionem veritatis venire. Quam comparationem imitatus etiam est Cyprian., lib. de Unit. Eccles., dicens: *Ecclesia una est, quæ in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur; quomodo solis multi radii, sed lumen unum, divelle radium solis a corpore. divisionem lucis unitas non capit.* Quem locum citat August., lib. 1 contra Crescon., c. 36, dicens: *Hanc (scilicet Ecclesiæ civitatem) B. Cyprianus ita commendat, ut eam dicat Domini luce perfusam, radios suos per orbem terrarum porrigere, etc.* Et sic etiam Origen., tractat. 3 in Matth.: *Ecclesia plena est fulgore ab Oriente, usque ad Occidentem, et plena est lumine vero, quæ est columna et firmamentum veritatis.* Et significant Augustinus et alii, qui, ut supra vidimus, ad illam accommodant illud Psalm.: *In sole posuit tabernaculum suum, et illud Jeremiæ: Ipsa est sedes gloriæ, quæ exaltata est, et omnibus apparet.* Et propterea etiam ab aliis Patribus comparatur candelabro continenti lucernam, ut luceat (ait Chrysostomus), id est, *appareat, et illuminet, qui sunt vel in domo Ecclesiæ, vel in domo omnium mundorum.* Denique propter hanc causam dixit idem Chrysostomus, hom. 4, in cap. 6 Isai., *facilius esse solem extingui, quam Ecclesiam obscurari.*

15. *Confirmatur secundo ex visibili successione Pontificum.* — Alio item modo refutare possumus prædictam evasionem hæreticorum, et veritatem catholicam confirmare, sumpto eodem principio ab adversariis concessio, quod Ecclesia Christi in sua origine visibilis et notissima fuit, ut ex Scriptura satis probatum est, et præsertim verba Christi, Actaque Apostolorum ostendunt. Nam hæc Ecclesia ita propagata et conservata est, sicut fuit fundata; ergo sicut in principio visibilis fuit, ita perpetuo conservatur. Et minor quidem propositio quoad propagationem ex eisdem Actibus constat. Prius enim in Jerusalem radices agens, postea per Judæam aucta, deinde ad Samariam extensa, ac tandem per omnes gentes et universum orbem propagata, in omnibus semper locis visibilis fuit. Et ita particulares Ecclesiæ, tanquam notæ et manifestæ, tam in dicta sacra historia, quam in epistolis apostolicis, et in lib. Apocalypsis, proponuntur et nominantur. Quod vero spectat ad conservationem seu durationem, constat etiam sensibili, ut ita di-

cam, modo, Ecclesiam perseverasse per continuam visibilemque successionem Pontificum, Episcoporum, Doctorum et aliorum fidelium, et Ecclesiæ membrorum: et inde etiam colligi potest, eodem modo esse perseveraturam quamdiu mundus duraverit, quia eadem est eujusemque temporis ratio.

16. In quo discursu solum superest probandum, durationem Ecclesiæ semper fuisse in statu visibili ratione successionis: id autem probari potest imprimis ex doctrina Patrum; Tertullianus enim, de Præscript., cap. 20, sic describit continuatam durationem Ecclesiæ: *Apostoli primo per Judæam contestata fide in Jesum Christum et Ecclesiis institutis, dehinc in orbem profecti, eandem doctrinam ejusdem fidei apud nationes prædicarunt, et Ecclesias condiderunt, a quibus traducem fidei, et semina doctrinæ aliæ Ecclesiæ mutuata sunt, et quotidie mutantur, ut Ecclesiæ fiant, ac per hoc, et ipsæ Apostolicæ deputantur, ut soboles Apostolicarum Ecclesiarum, omne genus ad originem suam censeatur necesse est.* Et ita concludit ex omnibus Ecclesiis coalescere unam. Quod verum est de Ecclesia, non solum prout est simul in aliquo tempore, sed etiam, ut successive permanet per communicationem, et unionem præsentis cum præterita, et legitimam successionem, quam magis explicat cap. 32, dicens, *Ecclesias, quæ se profitentur Apostolicas, oportere ut ostendant ordinem Episcoporum suorum, deducendo illum usque ad Apostolos.*

17. *Ecclesia semper ratione successionis visibilis perseverat.* — Eandem doctrinam late tradit Cyprian., libr. de Unitat. Ecclesiæ, et epist. 76, ubi inter alia ait: *Nec Episcopus computari potest, qui, evangelica et apostolica traditione contempta, nemini succedens, a se ipso ortus est; et ita ut Ecclesiæ notam ponit Pontificum successionem.* Et epist. 69 dicit, *Episcopum esse in Ecclesia, et Ecclesiam in Episcopo, et si quis cum Episcopo non sit, in Ecclesia non esse, et frustra sibi blandiri eos, qui pacem cum sacerdotibus non habentes, obrepunt, et latenter apud quosdam communicare se credunt, quando Ecclesia, quæ Catholica una est, scissa non sit, neque divisa, sed sit utique connexa, et coherentium sibi invicem sacerdotum glutino copulata.* Eodem modo hanc Ecclesiæ continuam unitatem declarat Irenæ., lib. 3 Contra hæres., cap. 2 et 3; et Augustinus idem sentit contra Epistolam Fundamenti, et aliis locis citatis; et Vincentius Lyrinensis, et reliqui supra allegati.

Quorum communis sensus est, Ecclesiam perseverasse per continuam successionem in eodem hierarchico ordine, in quo condita fuit, ac subinde in eodem statu visibili, in quo nota et manifesta sit; quoniam alias non posset de continua successione et traditione constare.

18. *Confirmatur ultimo ex Paul., ad Ephes. 4.* — Potestque merito hic discursus fundari in Paulo, ad Ephes. 4, dicente: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam Prophetas, alios Evangelistas, alios autem Pastores et Doctores, ad consummationem Sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Nam ex his verbis constat hanc Ecclesiam, quæ per modum unius corporis ex variis membris coalescit, et per mutuam operam, et influxum eorum inter se conservatur (ut idem Apostolus, 1 ad Corinth. 12, docuit), eandem formam habituram, donec occurramus omnes in virum perfectum; ac subinde Doctores et Pastores per continuam successionem in ea duraturos, et sensibili modo recturos, et docturos illam; quod intelligi nullo modo potest, nisi vera Ecclesia semper visibilis, et humano modo (ut ita explicem) tractabilis perseveret; non enim potest caput esse visibile, et corpus invisibile, ut recte dixit Augustinus, ep. 48, ad Vincent., circa medium.

CAPUT VIII.

OCCURRITUR ADVERSARIORUM OBJECTIONIBUS, ET QUO SENSU ECCLESIA VISIBILIS SIT EXPONITUR.

1. *Ultima pro hæreticorum sententia evasio, Ecclesiam esse credibilem intellectui, non tamen notam sensui.* — His ergo modis satis, ut arbitror, demonstratum est ex principiis fidei et testimoniis Sacræ Scripturæ, veram Christi Ecclesiam debere esse cognoscibilem, seu notam. Dicere tamen posset aliquis, inde non satis concludi esse visibilem, seu sensibus externis patentem, sed ad summum esse credibilem, ut in Symbolo credenda proponitur. Atque ita esse notam intellectui, non sensui. Unde possent hæretici eludere omnia quæ adduximus, dicendo suam Ecclesiam, quam invisibilem vocant, habentibus veram fidem satis esse notam. Et præcipue Protestantes Anglicani (apud quos dicitur durare quædam

forma hierarchiæ ecclesiasticæ, et episcopatus umbra et ministerii) dicere possunt, in se perseverare Ecclesiam in ea forma externa et sensibili, quam habuit temporibus Apostolorum, et nihilominus non posse sensu discerni illam esse veram Ecclesiam, magis quam Romanam, neque e contrario, ideoque appellare illam invisibilem, non tamen ignotam, quia per fidem suam satis illam cognitam habent.

2. *Vera Ecclesia quomodo fide credenda.* — Hæc est ultima objectio, et evasio quam ex parte hæreticorum cogitare potui, et non censui omittendam, quia per illius solutionem tolletur omnis Protestantium tergiversatio, et efficacia testimoniorum et rationum, quæ adduximus, magis intelligetur, et reliquæ etiam objectiones in principio positæ facilius expediuntur. Ut ergo rem aggrediamur, accipimus primo id quod in hac objectionem concedi videtur, Ecclesiam veram esse notam seu cognoscibilem saltem per fidem, ut omnia, quæ hactenus adduximus, testantur satis. Et in hoc puncto addimus duo. Unum est, hoc intelligendum esse, non de Ecclesia confuse concepta, seu in universali abstrahendo at hac vel illa congregatione hominum existentium in mundo, quæ possit illud nomen sibi attribuere, sed intelligendum esse de Ecclesia definite, et in particulari sumpta, ut est in talium hominum fidem Christi profitentium congregatione. Aliud est, hanc Ecclesiam in particulari esse credendam, non quacumque fide probabili aut humana, sed fide divina certissima et infallibili.

3. *Probatur quoad primam partem.* — Utrumque horum potest probari ex Symbolo Apostolorum, in quo profiteamur nos credere Sanctam Ecclesiam Catholicam. Nam hoc intelligendum est de certa et singulari Ecclesia. Cum enim vera Ecclesia Catholica tantum sit una, individua, et particularis, illa locutio, quæ indefinita videtur, æquivalet singulari. Sicut qui dicit se videre solem, statim intelligitur loqui de illo sole singulari, qui solus in mundo est. Atque ita exponit Augustinus, de Fide et Symbolo, cap. 10, et Ruffinus, in expositione Symboli, et omnes. Nam ex vi illius fidei tenemur credere illam esse veram Ecclesiam, in qua sumus, et cuius fidem profiteamur, et consequenter tenemur credere, conventicula hæreticorum non esse veram Ecclesiam, sed Synagogam Sathanæ, Apocalyp. secundo, vel, ut Ruffinus ait, Ecclesiam malignantium; ergo ut per illam

fidem possimus discernere veram Ecclesiam a falsa, necesse est ut sit de tali congregatione in particulari. Denique ex ratione supra facta de necessitate hujus cognitionis, evidenter sequitur hanc fidem esse debere de tali Ecclesia individua, quia nobis necessarium est vel Ecclesiam quærere, in qua justificari possimus, vel cui credamus, vel in qua vera sacramenta cum fructu recipere, et usque ad finem perseverare, ac denique salvari valeamus. Nemo autem potest quærere Ecclesiam in communi, seu in abstracto conceptam, quia hæc non est inquisitio speculativa, sed practica, necessaria ad operationes præcipuas hujus vitæ; talis autem inquisitio, vel conjunctio, circa particularem Ecclesiam necessario versari debet, quia actiones, ut dixit Philosophus, circa singularia versantur; ergo singularem etiam et individuum Ecclesiam, Sanctam, et Apostolicam cognoscere possumus et debemus.

4. *Confirmatur secunda pars.* — Et hinc facile probatur alterum, quod proposuimus, scilicet, debere nos credere hanc Ecclesiam non tantum fide, et opinione humana, sed maxime fide divina et christiana. Primo, quia quidquid in Symbolo continetur, tenemur hac fide certa et divina credere; sed unum ex credendis in Symbolo propositis est hæc Ecclesia particularis et individua, ut declaravi; ergo est credenda fide infusa, et omnino certa. Secundo, hoc maxime confirmat Augustinus, epist. 28, dicens hanc fidem in ipsa Scriptura fundari, non minus quam fidem hominis Jesu Christi: *Quomodo enim (inquit) confidimus accepisse nos ex divinis litteris, Christum manifestum, et non Ecclesiam manifestam?* Unde sæpe ibi Donatistis objicit: *Incerti estis ubi sit Ecclesia*, et ad hoc maxime tanquam ad magnum absurdum eos deducere conatur. *Nos autem* (concludit, colum. 13) *ideo certi sumus, neminem se a communionem omnium gentium juste separare potuisse, quia non quisque nostrum in justitia sua, sed in Scripturis divinis quærit Ecclesiam, et ut promissa est reddi conspicit.*

5. Tertio, idem convincitur ex necessitate cognitionis veræ Ecclesiæ supra declarata; nam fides veræ Ecclesiæ est in suo ordine, et secundum Deum, fundamentum reliquorum quæ creduntur, et omnium actionum necessariorum ad salutem, cum ab ea accipiamus Scripturam Sacram, juxta pervulgatam Augustini sententiam: *Evangelio non crederem, nisi me auctoritas Ecclesiæ commo-*

veret, contra epist. Fundamenti, c. 5. Ab eadem accipimus verum sensum Scripturarum, ut capite sequenti attingemus; accipimus symbola, sacramenta, præcepta, consilia, et omnia quæ ad salutem pertinent; ergo si fides de ipsa Ecclesia esset tantum humana opinio, reliqua omnia tantum opinione tenerentur; periret ergo divina fides. Et e converso nulla esset hæreticorum congregatio, quæ non crederetur Sancta et Catholica sufficienti fide, quia unusquisque hæreticus credit suam Ecclesiam esse Sanctam et Apostolicam; credit autem fide humana, quæ falsa esse potest; at in hoc differt a Catholico; ergo fides, quam Catholicus concipit de vera Ecclesia, longe altior est, ac subinde prorsus infallibilis et divina.

6. *Ecclesia quomodo visibilis sensibus.* — Atque ex his colligere et addere possumus tertio, quod maxime nostræ intentioni deservit, nimirum, in quo vero sensu hæc Ecclesia dicatur visibilis. Duplici enim ratione reputatur ejusmodi. Primo, quia illa Ecclesia, quam fide credimus esse veram, objectum quoddam est, quod visu videri, et auribus audiri, et manibus quodammodo contrectari potest. Hoc enim satis esse solet, ut objectum aliquod creditum sensibile dicatur, etiamsi de illo credamus aliquod mysterium invisibile: sic sacramenta sensibilia vocantur, quamvis formalis ratio sacramenti aut veritas non sentiantur. Imo etiam Christus Dominus objectum visibile erat, cum in terris ambulabat, et tamen fide divina credebatur a multis tanquam verus Messias, qui recte dicere poterant se videre Messiam, quem sperabant, et quem præsentem credebant, juxta illud Matth. 13: *Multi reges desideraverunt videre, quæ vos videtis*, etc. Et post resurrectionem suam dixit idem Christus Dominus Thomæ: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti.* Quod declarans Gregor. dixit: *Unum vidit, et aliud credidit*; tamen de illo quem vidit, credidit quod non vidit, et ita fides illa habebat objectum sensibile. Ita ergo dicere possumus de Ecclesia, nam de illa, quam in his personis et locis videmus, credimus esse Sanctam et Apostolicam, quod oculis corporis non videmus.

7. *Responsio hæreticorum.* — Obviabant tandem Protestantes, hoc modo etiam suam Ecclesiam esse sibi visibilem, quia suam congregationem, quam vident, credunt esse veram Ecclesiam. Respondemus imprimis, in hoc nullam nobis esse cum illis contentio-

nem, quia nos nihil moramur, an eorum congregatio visibilis sit, necne: sed ab eis inventum est vocabulum invisibilis Ecclesiæ. Semper tamen intercedit hæc differentia, quod illi congregationem, quam vident, falso credunt esse veram Ecclesiam; nos autem catholicam, seu Romanam Ecclesiam, quam etiam videmus, certa et infallibili fide credimus esse veram Ecclesiam. Deinde est alia differentia: nam adversarii vitare non possunt, quin dicant congregationem suam, seu opinionis suæ cœtum, aliquando vel non fuisse, vel invisibilem fuisse, nimirum, antequam illi essent, quia tunc a nullis videbatur vel agnoscebatur tanquam objectum, de quo crederent esse veram Christi Ecclesiam. Imo propter illud tempus, in quo ipsi non erant, cogitarunt modum illum dicendi de invisibili Ecclesia, ut possent aliquo modo dicere, nunquam defuisse in mundo veram Ecclesiam, licet per plures annos, ut, verbi gratia, a Gregorio Papa usque ad Lutherum, vel Wiclephum, aut alium similem, invisibilis fuerit. Quod etiam pro cerebro solum suo, et sine fundamento astruerunt; nam si omnino ignota et invisibilis erat toto illo tempore vera Ecclesia, unde ostendere possunt alicubi fuisse, vel quis eis revelavit? Nam si id solum colligant ex promissionibus et prædictionibus de perpetuitate Ecclesiæ, fateantur necesse est semper durasse visibilem, id est, in particulari cognitam et notam, quia talis prædicta fuit, et promissa, ut ostensum est, et quia semper fuit ita credita ab orbe christiano, sicut Symbolum apostolicum et Nicænum semper in mundo durarunt, ex quo condita sunt, semperque fuerunt in vera Ecclesia credita.

8. *Ecclesiam visibilem sensui in signis esse ostenditur.* — Altera ratio, ob quam merito potest Ecclesia vera dici visibilis, non solum quoad materiale congregationem hominum, sed etiam quoad internam formam et rationem Ecclesiæ, quamvis non in se, sed in alio, ut loqui solent Scholastici, est, quia signa et effectus visibiles, seu sensibiles, quibus conspicitur, sortita est. Sicut anima equi vel etiam hominis potest dici visibilis, aliter vero quam corpus: nam corpus videtur in se, anima vero non in se, sed in suis actibus, seu operationibus. Unde corpus dici potest visibile animali modo, id est, mere sensitivo; anima vero rationali modo, id est, adminiculo rationis, adjungendo discursum sensui. Sicut Paulus, ad Roman. 1, dixit, *invisibilia*

Dei a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspici. Vel sicut Christus Dominus, interrogatus a Joanne per discipulos: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* ipse respondit: *Renunciate Joanni quæ audistis et vidistis. Cæci vident, claudi ambulant*, etc., Matth. 11, ac si diceret: In signis quæ ego facio, videre potestis me esse Messiam; quia illa exhibeo, quæ in Prophetis erant prædicta, Isai. 35 et 6. Et hac ratione idem Dominus dixit, Joan. 15: *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent*, quia nimirum per ipsa propalabatur, ut ei fidem adhibere obligarentur.

9. *Signa Catholice Ecclesiæ.* — Ita ergo dicimus Ecclesiam esse visibilem, quia talia semper exhibuit signa, et quasi radios visibiles suæ veritatis, ut in eis, vel per ea videri possit ac debeat. Quod imprimis sumo ex omnibus testimoniis Sanctorum Patrum, quibus supra probavi Ecclesiæ visibilitatem; omnes enim illam explicant per effectus ejus visibiles, quibus orbi propalam evasit. Et specialiter ex verbis Augustini proxime citatis: *Unusquisque nostrum in Scripturis divinis quærit Ecclesiam, et ut promissa est, reddi conspicit.* Promissa enim est Ecclesia habens tales proprietates et signa, in quibus impletis conspici possit. Declaratur hoc ex verbis Christi, Marci ult.: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium*, ac si diceret: *Plantate Ecclesiam, seminando Evangelii verbum, et baptizando*; nam ex baptizatis credentibus congreganda est. Et statim subjungit: *Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur*; et ponit quinq; sensibilia signa quasi certa suæ Ecclesiæ indicia, quæ postea in Actibus leguntur impleta: non enim illa data sunt ad cognoscendam singulorum credentium fidem, sed ad cognoscendam congregationem fidelium vere credentium in Christum, quæ est vera Ecclesia.

10. Atque hoc modo per hæc signa ad litteram intellecta, et per alia sanctitatis opera, quæ per illa significabantur (ut Gregorius, homil. 29 in Evangel., et Bernard., serm. 1 de Ascensione, voluerunt), facta est Ecclesia visibilis statim a suo initio, et postea eodem modo, ut supra ostendimus, perseveravit. Non per durationem, et quasi continuationem omnium illorum signorum, sed per continuam successionem, quæ suo etiam modo visibilis est, et hominibus evidens, et hoc modo in illis signis videtur Ecclesia, quæ nunc est, quia eadem est cum illa quæ tunc fuit, quæ

unitas ex ipsa successione satis cognoscitur. Unde (ut apposite satis Augustinus, libr. de Utilit. credend., c. 26): *Facta sunt illa opportunissima, ut his multitudine credentium congregata, atque propagata, in ipsos mores utilis converteretur auctoritas.* Accedit, quod ea signa, licet non sint tam frequentia, ne assiduitate vilescent, ut eodem loco superaddidit idem Augustinus, vel ne animus semper visibilia quaereret, ut idem quoque, libr. 1 de Vera relig., c. 25, ait, nihilominus non omnino cessarunt in vera Christi Ecclesia, sed temporibus opportunis fiunt juxta divinæ providentiæ dispositionem, ut Augustinus etiam notavit supra. et libr. 21 de Civit., cap. 8.

11. *Alia signa a Patribus tradita.* — *Antiquitas Ecclesiae.* — *Firmitas.* — Accedit denique præter illa signa quasi transitoria, quæ in initio nascentis Ecclesiae magis necessaria fuere, dari alia, quæ permanentia et quasi intrinseca dici possunt, quia in ipsa Ecclesia ita requiruntur, ut semper cum illa durent. Quæ a Catholicis dicuntur notæ veræ Ecclesiae, quas multi ex illis latissime tradiderunt; nos vero nunc illam provinciam non assumimus; nam præsentis instituto sufficiunt nonnulla signa, quæ attigimus. Unum, et maxime commendatum a Patribus, est antiquitas, quam nomine successionis et originis declaravimus, et in c. 8 de hoc eodem signo rediit sermo. Aliud signum est, quod maneat Ecclesia fundata in eadem petra, in qua Christus illam fundavit, et quod ea immobilis et fidelis perseveret; et de hac sufficiunt dicta in c. 3 et 4, et quæ in libr. 3 addemus. Aliud signum, quod, libr. de Unitat. Eccles., et in multis aliis, valde commendat Augustinus, contra Donatistas, est localis amplitudo, vel (ut ita dicam) ubiquitas Ecclesiae Catholice per totum orbem diffusæ, sicut promissa est, et de hac addemus aliqua in cap. 10. Hæc ergo omnia signa visibilia sunt, et per ea fit visibilis Ecclesia, non animali modo, sed rationali, et fidei, quia, supposita promissione et prædictione talium signorum de vera Christi Ecclesia, videndo illa signa in aliqua congregatione, videtur vera Ecclesia saltem sub generali ratione credibilis, juxta modum loquendi D. Thomæ 2. 2, quæst. 1, art. 4, ad 2 et 3, et art. 5, ad 1, id est, per talia signa videt quilibet prudens, de tali congregatione esse credendum, esse veram Ecclesiam, et non de alia.

12. *Hæc signa nulli hæreticorum conventiculo quadrant.* — Atque in hunc modum expli-

cata Ecclesiae visibilitate, nullo modo dicere potest aliquis novorum dogmatum sectator, vel Anglicanæ sectæ defensor, congregationem suam esse Ecclesiam visibilem, et veram; idemque de quocumque hæreticorum conventiculo statuendum sentio. Probat, quia nulla signa exhibent, vel notas habent, quibus Ecclesiae Christi veritas ita ibi appareat, ut secundum prudentem rationem, credibile sit illam esse veram Ecclesiam, quam Christus instituit, et perpetuo duraturam esse promisit. Non enim habet illa congregatio sub tali secta antiquitatem, ut ex facto supra relato constat. Neque habet originem condignam Ecclesiae Christi; ut enim in simili, mutatis nominibus, dixit Tertullian., de Præscript., c. 30: *Ubi tunc Lutherus, ubi tunc Calvinus, nam constat illos neque adeo olim fuisse, et in catholicam primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem, donec sub pontificatu Leonis X, propter ambitionem et inquietam animorum affectionem venena doctrinarum suarum disseminarunt.* De qua re plura inferius, c. 12, dicemus. Deinde non habet ille coetus fundamentum petrae, in qua Christus suam Ecclesiam fundavit, et in qua permansuram esse promisit, ut ostensum est, sed potius directe profitetur defectionem ab illo fundamento, imo vehementi odio illud insectatur. Ad hæc, amplitudinem non habet, sed in quodam terræ angulo latet, et neque totum illud occupat, neque ibi consensionem doctrinæ habet, sed infinitam propemodum varietatem et divisionem. Ut omittam, nulla habere signa supernaturalis virtutis, nec divini luminis, aut veræ sanctitatis, cum Catholice Ecclesiae antiqua lumina, sanctos, inquam, Patres et Doctores tam facile deserat, et quasi contemnat, et eximiæ sanctitatis ac perfectionis viam petulanter irrideat. Quis ergo prudens, his omnibus attente consideratis, cogitare possit, nedum firmiter credere, ibi esse veram Christi Ecclesiam.

13. *Prima hæreticorum evasio.* — *Confutatur.* — Dicent fortasse aliqui ex hæreticis, se habere signa sufficientia veræ Ecclesiae, quia habent veras Scripturas, ac legitimum earum sensum, et Christi sacramenta, ac vitam bonam et honestam, conformemque Christi præceptis. Sed hæc partim communia sunt, et hæreticis omnibus, et veræ Ecclesiae Christi, ut habere Scripturam, et aliqua Christi sacramenta, et aliquam speciem virtutis aut religionis, saltem apparentis, et ideo ex his solis non potest visibilis fieri vera Ecclesia in sensu

prædicto. Quædam vero sunt falsa, ut nos credimus, et in se sunt obscura, quæ potius credi debent quam videri, et ideo inepte afferuntur ut signa visibilis Ecclesiae. Tale est quod dicitur de vero sensu Scripturæ: sæpe enim latens est, et potius per veram Ecclesiam definiri debet. Et simile est quod dicitur de numero, veritate, ac legitimo usu sacramentorum. Quod autem spectat ad sanctitatem vitæ, licet in singulis personis occulta, vel incerta sit, nihilominus in professione, et statu perfectionis ejus nihil habet Anglicana secta, quod illam commendet, neque in quo possit cum sanctitate Ecclesiae Catholice comparari. Quapropter rectius adversarii in hoc sensu dicent, suam Ecclesiam esse invisibilem; oportet tamen, ut consequenter fateantur non esse veram: nam vera Ecclesia Christi visibilis est, non solum quia ubi, et in quibus personis visibilibus sit, definite cognoscitur, sed etiam quia sensibus se exhibet, ut evidenter credibilem tanquam veram Christi Ecclesiam, ut declaratum satis et probatum est.

14. *Secunda evasio.* — *Responsio.* — Scio non defuturos qui dicant, quamvis in sua secta desint illa omnia signa visibilis, seu evidenter credibilis Ecclesiae, ipsos tamen certos interius reddi ex peculiari spiritu, seu revelatione Dei, apud se esse veram Ecclesiam. Sed hæc evasio ridenda est potius, quam impugnanda; nam, ut recte dixit Augustinus, libr. de Unit. Eccl., c. 2: *Cum inter nos et hæreticos quæstio est ubi sit Ecclesia, quid facturi sumus? in verbis nostris eam quaesituri, an in verbis Christi? Puto quod in verbis Christi, qui veritas est, et optime novit corpus suum.* Quod late prosequitur, excludens non solum privatum spiritum, sed etiam interpretationem Scripturæ secundum sensum hæreticorum. Unde hæc evasio de privato spiritu communis est ad omnia et singula falsa dogmata illius sectæ, et ideo quoad hanc partem in capite sequenti disputationem hanc plenius absolvemus.

15. *Solvuntur argumenta.* — Nunc solum superest ut rationi dubitandi, et objectionibus in principio positissatisfaciamus, quod quidem ex jam dictis facillimo fiet negotio. Præcipuum siquidem, cui maxime adversarii nituntur, fundamentum solum probat, interior formam Ecclesiae, quæ est vera fides cum caractere baptismali, non esse in se visibilem, seu sensibilem. Non tamen probat non esse visibile corpus humanum et mysti-

cum, de quo certo constet talem formam illi inesse. Item non probat formam illam non esse visibilem in alio, seu in signis quibus sufficienter manifestatur. Quia, licet per hæc signa non ostendatur sufficienter fides vel sanctitas in singulis membris Ecclesiae, propter fictionem quæ in unaquaque determinata persona esse potest, nihilominus sufficienter ostendunt, in hoc corpore esse veram Christi fidem, et veram sanctitatem, quia vera Christi Ecclesia sine his esse non potest. Dico autem sufficienter ostendere, non quia illa dona evidenter manifestent, nam supernaturalia sunt et occulta, et per fidem creduntur, sed quia saltem faciunt rem evidenter credibilem, in quo sensu diximus, Ecclesiam veram, quoad hanc partem esse in notis suis et signis visibilem.

16. *Explicatio ex Patribus.* — Ad testimonium Lucæ 17, respondetur illud sæpe solere objici a Patribus in hac materia contra hæreticos asserentes, Ecclesiam esse latentem, aut occultam. Sic Augustinus, libr. 13 contra Faust., c. 13, exponens similem locum Matth. 24, inquit: *Dominus prævidens ait: Non potest civitas abscondi supra montem posita, etc., ut non audiantur illi, qui ad religionem scissuras traducunt, dicentes: Ecce hic est Christus, ecce illic, etc.* Et infra: *Nec illi audiantur, qui sub nomine quasi secretæ et apocryphæ veritatis, et hominum paucitatis, dicunt: Ecce in cubiculis, ecce in deserto.* Et libr. 1 Quæstionum Evangelicar., q. 38, per fulgur, quod exit ab Oriente, et pervenit usque ad Occidentem, intelligit Ecclesiam, quæ velociter totum occupavit orbem; subnectitque: *Constituta ergo auctoritate Ecclesiae per orbem terrarum clara, atque manifesta, consequenter discipulos admonet, atque omnes fideles, et qui in eum credere voluerunt, ne schismaticis atque hæreticis credant. Unumquodque enim schisma, et unaquaque heresis, aut locum suum habet in orbe terrarum, partem aliquam tenens, aut obscuris atque occultis conventiculis curiositatem hominum decipit.* Et in hoc sensu explicat totum Christi sermonem, et ideo ait præmonuisse: *Nolite credere dicentibus: Ecce hic, vel illic est Christus.* Et idem sensit Origen., tract. 30 in Matth., dicens: *Non eum ostendunt in Ecclesia, quæ plena est fulgore, quæ plena est lumine vero.* Eandemque sententiam insinuavit Hieronymus, Matth. 24, ad illa verba: *Si ergo dixerim vobis, etc., dicens: Aut in hæreticorum penetralibus, qui Dei pollicentur arcana, nolite*

credere. Estque hæc sententia verissima, et virtute contenta in verbis Christi, quamvis non sit ibi præcipue intenta.

17. *Explicatio auctoris.* — In loco ergo Lucæ duæ partes, seu duæ sententiæ Christi distinguendæ sunt. Prior, quæ in objectione refertur, in qua Christus loquitur de regno Dei, ubi regnum Dei sine dubio non significat Ecclesiam, sed ipsum Christum, vel adventum ejus. Interrogaverunt enim Pharisæi Christum: *Quando venit regnum Dei?* id est, veniet. Quia non interrogabant de Ecclesia, sed de regno quod per Messiam obtenturos sperabant, et illud vocabant regnum Dei, non quia aliquid cœleste vel spirituale de illo cogitarent, sed quia ex speciali dono Dei per virtutem et potentiam Messiae illud sperabant, vel quia Christum ipsum audierant sæpe loquentem de regno Dei, ipsi vero de regno Messiae nihil nisi temporale, et exterioris potentiae, et majestatis cogitabant. Et ideo respondit eis Christus: *Non venit regnum Dei cum observatione, nec dicent: Ecce hic, aut ecce illic.* Ubi non loquitur de hæreticis, sed excludit expectationem Messiae per modum adventus regis temporalis, qui expectari solet cum certa temporis observatione, et cum aliis præviis signis, ex quibus conjectari solet ubi sit, aut quando perventurus sit. Et ut omnino tolleretur falsam cogitationem de futuro adventu regni Dei, quasi nondum venisset, addit Christus: *Ecce enim regnum Dei intra vos est,* quia Messiam, quem sperabant, jam inter illos versatum habebant, sine illo licet apparatu regio quem cogitabant. Probabile etiam est interrogasse Judæos de regno Dei, quod Christus prædicabat, quamvis non intelligerent, quale esset; Christum autem respondisse, illud regnum, prout in hac vita obtineri potest, esse spirituale, et ideo non esse quod speretur pro certo tempore aut loco, quia et intra hominem est, et in potestate uniuscujusque est illud intra se habere, si velit per fidem et dilectionem Christum recipere.

18. Altera pars sententiæ Christi adeo est distincta a prima, ut aliqui censeant non fuisse continenter nec eodem tempore dictas, et saltem est certum ex Evangelio, in priori locutum esse Christum ad Pharisæos, respondendo illis; in posteriori autem locutum esse ad discipulos, et in eis ad omnes fideles, præveniendos illos, et dicens: *Venient dies, etc., et dicent vobis: Ecce hic, et ecce illic.* Et hæc pars sine dubio pertinet ad secundum

adventum Christi, et continet prædictionem multorum, qui pseudochristi fingendi sunt, et præsertim Antichristi: contra quorum persecutiones, et deceptiones præmonens fideles Christus præmunivit, ne indicantibus, et dicentibus: *Ecce hic, vel illic est Christus,* præberent fidem. Et ita ex illo loco nihil colligitur, quod ad præsentem causam faciat: nam hæc posterior pars potius accommodatur optime contra hæreticos, ut jam superius annotavi. Prior vero intellecta de primo adventu Christi, constat nihil pertinere ad quæstionem de Ecclesia. Imo etiam per illa verba non excluditur, quin primus adventus Christi fuerit sensibilis et visibilis, ita ut in aliquo loco certo quæri posset, et signari, sicut Magi quærebant, *ubi Christus nasceretur,* et recte illis responsum est: *in Bethleem Judæ.* Utique per signum prophetiæ, nam talia signa data a Prophetis recte observantur ad expectandum et cognoscendum Messiam, imo per talia signa ipse interdum se manifestabat. Igitur in illis verbis cogitationem humanam excludit, ne putaretur quærendus aut expectandus per signa, et observationes humanas, et cum apparatu regis temporalis, etc. Quod si de spiritali regno animæ illa responsio Christi intelligatur, clarum est illud esse spirituale et internum, et hac ratione non esse visibile, et non esse alligatum certo loco et tempore, prout tale regnum in singulis personis invenitur. Et hoc modo etiam tota Ecclesia potest dici regnum Dei, et civitas Dei viventis, et domus spiritualis, et per se invisibilis, quantum ad sanctitatem, et spiritualia dona, et nihilominus esse visibilis quoad personas in quibus existit, non vero per rationes humanas, neque hic aut illic, sed per certa indicia a Christo et Prophetis data, et in quocumque loco et tempore, quia et perpetua et universalis est, ut Augustinus observavit.

19. Ad verba Symboli, jam satis declaratum est quomodo Ecclesia sancta et Apostolica videri possit et credi; videtur enim quoad personas ex quibus constat; creditur autem quoad veram fidem, sanctitatem, et alia divina dona, per quæ Christo conjungitur tanquam corpus mysticum ejus. Item videtur per signa visibilia; creditur autem ut in se per spiritualem et invisibilem formam constituitur. Denique videtur in ratione credibilis; creditur autem in ratione veri et supernaturalis objecti. Ad locum Augustini respondeo, Augustinum nunquam distinxisse Ecclesiam prædestinatorum et reproborum tanquam

duas Ecclesias, imo nec tanquam duas partes ejusdem Ecclesiæ. Solum enim in principio illius cap. 8, lib. 20 de Civit., loquens de Antichristo ait: *Nunquam ab illo Ecclesia seducetur prædestinata, et electa ante mundi constitutionem;* ubi non distinguit Ecclesiam, sed a potiori parte illam denominat, sicut in cap. 9 dicit, interdum a parte denominari totum. Ostendebat enim Augustinus, in dicto cap. 4, non esse ab Antichristo seducendam Ecclesiam, utique totam, nec quoad præcipuam ejus partem, et ideo vocavit illam prædestinatam, non quia sit aliqua Ecclesia invisibilis ex solis prædestinatis constans, sed ut significaret, quoad præcipuam partem ejus, quæ in electis et prædestinatis existit, decipi non posse, sicut significatum est in verbis Christi: *Ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.*

CAPUT IX.

REGEM ANGLIÆ, CUM NEC SCRIPTURAM INTEGRAM, NEC VERBUM DEI NON SCRIPTUM ADMITTAT, FIDEI VERE CHRISTIANÆ DEFENSOREM NON ESSE OSTENDITUR.

1. Hactenus generatim demonstratum est, in Anglicana secta veram fidem non esse, quia per defectionem a vera fide introducta est. Et hac occasione digressi sumus, ostendendo, fidem, a qua antea defecit (quæ non fuit alia ab Ecclesiæ Catholice, Romanæ, ac visibilis fide), veram semper fuisse, semperque indubitanter futuram esse, ut inde certissime constet, in Anglicano schismate veram fidem esse non posse. Et quamvis hinc vel cæcutientibus inclareat, regem Angliæ, qui se caput et protectorem illius schismatis profitetur, defensorem veræ fidei non esse, quia vero ipse tribus præclaris titulis ornat et extollit fidem quam defendit, cum se appellat defensorem *fidei vere Christianæ, Catholice et Apostolicæ,* ideo operæ pretium duxi, sigillatim per has tres prærogativas fidei discurrere, et ex singulis earum rationibus ostendere, non posse ejusmodi titulum illi, qui Anglicanum schisma defendit, convenire.

2. *Fides cum materia, tum actum credendi significat.* — Rem igitur a fide vere Christiana aggreddens, animadverto duobus modis denominari posse fidem vere Christianam, scilicet, ex materia credita, et ex ratione credendi. Nam et ipsum nomen fidei interdum

res creditas, seu doctrinam ipsam fidei significat, sicut Athanasius in Symbolo dixit: *Hæc est fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.* Interdum vero actum, seu virtutem credendi designat, ut est apud Paulum, ad Hebr. 11: *Est autem fides substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium.* Priori sane modo fides vere christiana, quæ vere fuerit a Christo vel Apostolis nomine ejus tradita, appellabitur. Posteriori autem modo assensus ejusdem doctrinæ, non humana opinione vel ratione conceptus, sed prorsus divina, tantaque certitudine et firmitate, ut nullum formidini aut dubitationi relinquat locum, vera fides nuncupabitur, juxta illud Pauli, 2 ad Tim. 1: *Scio cui credidi, et certus sum, quia potens est depositum meum servare.* Quæ verba licet fiduciam seu spem certam indicent, illa tamen in certitudine fidei fundatur, et de illa ad litteram loquitur Apostolus, cum dicit se esse certum de omnipotentia Dei, hoc enim non est objectum fiduciae, sed assensionis. Evidentiora vero sunt verba ad Galat. 1: *Licet nos, aut Angelus de cælo,* etc. Unde etiam est illud Athanasii in Symbolo: *Quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.* Et illud Basillii, hom. de Vera ac pia fide: *Est fides eorum, quæ dicta sunt, assentiens approbatio sine ulla hæsitazione, cum summa animi persuasione de eorum veritate, quæ Dei munere sunt prædicata.* Et illud Bernardi, epist. 190: *Nonne si fluctuat fides, inanis est spes nostra? stulti ergo martyres nostri sustinentes tam acerba propter incertam, nec indubitantes sub dubio remunerationis præmio durum per exitum diuturnum inire exilium, sed absit, ut putemus in fide vel spe nostra aliquid dubia aestimatione pendulum,* etc.

3. *Rex Angliæ non recipit integram fidem christianam.* — De fide igitur pro materia, seu doctrina fidei sumpta, contendit rex Angliæ, se fidem vere christianam retinere, quia Scripturam, Ecclesiæ Symbola, et quatuor prima Concilia generalia amplectitur, eisque fidem habet. Verumtamen licet hæc cuilibet homini vere Christiano necessaria sint, non tamen sufficiunt ad integram christianam fidem; oportet enim hæc credere, et alia non omittere: nam qui in uno offendit, factus est omnium reus. In duobus autem maxime offendit Angliæ rex, primum, quia multa catholica dogmata nimis acriter insectatur, et, ut ex ipsius præfatione liquet, errores